Bulud Cahangir oğlu SADIQOV
dosent, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
Bulud.sadiqov@mail.ru
https://doi.org/10.30546/4.71.73001.2024.02.005

AZƏRBAYCANIN KƏND TƏSƏRRÜFATINDA MƏSULİYYƏTLİ BİZNES DAVRANIŞININ EKOLOJİ VƏ SOSİAL PROBLEMLƏRİN HƏLLİNDƏ ROLU

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi- Azərbaycanın kənd təsərrüfatında məsuliyyətli biznes davranışını, proqnozlaşdırıla bilən qaydalara əsaslanan beynəlxalq investisiya mühitini təşviq etməklə istehsalçılar üçün bərabər şərait yaratmaq və inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsidir.

Tədqiqatın metodologiyası- Tədqiqatda analiz, sintaktik təhlil, anket sorğusu, ümumiləşdirmə və s. metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti-Buraya məsuliyyətli biznes davranışının təhlili və kənd təsərrüfatı tədarük zəncirlərində biznesin iştirakını təşviq etmək və təmin etmək üçün tədbirlər daxildir.

Tədqiqatın nəticələri- Azərbaycanın kənd təsərrüfatı sektorunda istehsalçıların məsuliyyətli biznes təcrübələrini gücləndirməyə kömək edə bilər. Özəl sektor proqramı üzrə əməkdaşlığın gücləndirilməsi kənd təsərrüfatı siyasətinin inkişafı ilə bağlı məlumatlandırmaq,müvafiq olaraq ölkədə potensialın gücləndirilməsi fəaliyyətlərinə kömək etmək və sahədəki problemlərin həllini zəruri etmişdir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi-Azərbaycanın kənd təsərrüfatında "Yaşıl iqtisadiyyata" keçidlə bağlı istehsalçıların biznes məsuliyyəti üzrə maneələr və imkanlar araşdırılır, problemlərin həlli ilə bağlı əsaslandırılmış təkliflər irəli sürülür.

Açar sözlər: Azərbaycan, yaşıl iqtisadiyyat, kənd təsərrüfatı, biznes məsuliyyəti, biznes davranışı.

Giriş

Məsuliyyətli biznes davranışı tədarük zənciri və əsas biznes fəaliyyətləri, o cümlədən biznes əlaqələri boyunca ekoloji və sosial problemlərin inteqrasiyası və həlli deməkdir.Konkret olaraq məsuliyyətli işgüzar davranış o deməkdir ki, kənd təsərrüfatı istehsalçıları və emalçıları insan hüquqlarına hörmət etməlidirlər; ətraf mühitin mühafizəsi və bərpası; istehlakçıların mənafeyinin qorunması; korrupsiyaya qarşı mübarizə; ədalətli rəqabət və digər sahələrdən əlavə, vergi büdcəsinə, ətraf mühitin yaxşılaşdırılmasına öz ədalətli töhfəsini verməyə çalışırlar. O, məsuliyyətli biznes davranışını və proqnozlaşdırıla bilən və qaydalara əsaslanan beynəlxalq investisiya mühitini təşviq etməklə şirkətlər və iqtisadiyyatlar üçün bərabər şərait yaratmağa kömək edir.

Buraya məsuliyyətli biznes davranışının təhlili və kənd təsərrüfatı tədarük zəncirlərində biznesin iştirakını təşviq etmək və təmin etmək üçün tədbirlər daxildir. O, Cənubi Qafqazdakı ümumi tendensiyaları təsvir edir, eyni zamanda, bu sualda təsvir edilən məsuliyyətli işgüzar davranışla bağlı məsələlərin heç də bütün ölkələrdə eyni dərəcədə mövcud olmadığı qənaətinə gəlir. Aqrobiznes sistemlərindəki mühüm fərqlər mümkün olan yerlərdə nümunələr vasitəsilə təsvir olunacaq. Dövlət qurumları, vətəndaş cəmiyyəti və aqrobiznes sektorunda və ya kənar məsləhətçi kimi çalışmış ekspertlərlə ictimaiyyətə açıq məlumatlarda boşluqların doldurulması və təhlilin təsdiqi üçün müzakirələr aparılmışdır.

Kənd təsərrüfatı sektorunda məsuliyyətli biznes davranışı məsələləri

Məsuliyyətli biznes təcrübələrini qəbul etməklə, hüquqi statusundan, ölçüsündən, mülkiyyət strukturundan və ya sənayesindən asılı olmayaraq, bütün müəssisələr öz əməliyyatlarının mənfi təsirlərinin qarşısını ala və ya aradan qaldıra və fəaliyyət göstərdikləri ölkələrin və iqtisadi regionların davamlı inkişafına töhfə verə bilərlər. Məsuliyyətli biznes davranışı ilə bağlı sahibkarlar arasında keçirilən sorğuya verilən cavablar da bu məsələni göstərir.Bu araşdırma ölkədə və ya

kənd təsərrüfatı sektorunda fəaliyyət göstərən müəssisələr haqqında məlumat toplamaq məqsədi daşıyır. Məsuliyyətli biznes davranışı üçün müəyyən edilmiş əsas məsələlər bir sıra müxtəlif agentliklərə, o cümlədən ikinci dərəcəli mənbələrə və üçüncü tərəf hesabatlarına çatdırılmalıdır. Bu məsələlər FAO-nun Məsuliyyətli Kənd Təsərrüfatı Təchizat Zəncirləri üçün təlimatlarına əsaslanan bir sıra göstəricilərdən istifadə etməklə prioritetləşdirilir.

Məsuliyyətli biznes davranışı doqquz risk sahəsini əhatə edir: insan hüquqları; əmək hüquqları; sağlamlıq və təhlükəsizlik; qida təhlükəsizliyi və qidalanma; təbii ehtiyatlara sahiblik və onlara çıxış; heyvanlara qulluq; ətraf mühitin mühafizəsi və təbii ehtiyatlardan davamlı istifadə; nəzarət; texnologiya və innovasiya.

Bu məlumat kənd təsərrüfatında istehsalçıların məsuliyyətli biznes təcrübələrini gücləndirməyə kömək edə bilər. Özəl sektor proqramı üzrə əməkdaşlığın gücləndirilməsi kənd təsərrüfatı siyasətinin inkişafı ilə bağlı məlumatlandırmaq və müvafiq sahədə potensialın gücləndirilməsi fəaliyyətlərinə kömək etmək məqsədi daşıyır.

Bu məlumatlar beynəlxalq sənədlərə uyğun olaraq məsuliyyətli biznes təcrübələrini dəstəkləyir. Bununla da regionda ağıllı, davamlı və inklüziv inkişafı təşviq edir. Respublikanın Məsuliyyətli Biznes Davranışı (RBC) proqramı kimi tərtib edilməlidir. Beynəlxalq Əmək Təşkilatı (BƏT) və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı tərəfindən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığı ilə birgə həyata keçirilir.

Azərbaycanın kənd təsərrüfatı sektoru Cənubi Qafqaz regionunun iqtisadi artımında əsas rol oynayır. Son iki onillikdə kənd təsərrüfatı istehsalının sürətli artımı sektorun region iqtisadiyyatına verdiyi töhfəni təxminən iki dəfə artırmışdır. Kənd əhalisinin böyük bir hissəsinin rifah halının yaxşılaşması ölkədə ərzaq təhlükəsizliyini təmin etmək üçün aqrobiznesin gücləndirilməsini zəruri etmişdir.

Azərbaycan kənd təsərrüfatı məhsulları, o cümlədən meyvə-tərəvəz üzrə dünyanın aparıcı ixracatçıları siyahısına qoşula bilər. Azərbaycan kənd təsərrüfatının inkişafı bütün ölkə üzrə sosial-iqtisadi inkişafa və yoxsulluğun azaldılmasına təkan verə bilər. Kənd təsərrüfatı ölkədə vacib məşğulluq mənbəyi olaraq qalır və işçi qüvvəsinin təxminən 41%-ni təşkil edir.

Kənd təsərrüfatı fəaliyyətləri ətraf mühitin sağlamlaşdırılmasına, insan hüquqlarına və idarəetməyə mənfi təsir göstərə bilər. Kənd təsərrüfatı müəssisələri zəif planlaşdırma, məhdud risklərin idarə edilməsi və ya yeni innovativ kənd təsərrüfatı təcrübələrinin kifayət qədər tətbiq edilməməsi ilə inkişaf etdikdə davamlı iqtisadi inkişafa nail olunmur.

Torpaqdan istifadənin çoxaldılması ilə məhsuldarlığın yüksəldilməsi yolu ilə məhsul artırılmasına yönəlmiş aqrobiznes və kənd təsərrüfatı fəaliyyətləri meşə və biomüxtəlifliyin itirilməsi, həmçinin torpağın deqradasiyası, suyun çirklənməsi və torpaqların münbitliyinin azaldılması, həmçinin istixana qazları emissiyası ilə ətraf mühitin deqradasiyasına səbəb ola bilər.

Eyni zamanda, kənd təsərrüfatı fəaliyyətləri və bütövlükdə sektor iqlim dəyişikliyi və əhalinin qidaya artan tələbi təhlükə ilə üzləşir ki, bu da ərzaq istehlakının artması deməkdir. Kənd təsərrüfatının ətraf mühitə təsiri ekosistemlər, yaşayış vasitələri, etnik azlıqların və kənd icmalarının sağlamlığı və məhsulların özləri üçün risklər yaradır. Respublikanın bütün regionlarında kənd təsərrüfatı işçiləri, xüsusilə qadınlar və uşaqlar əmək hüquqlarının pozulmasına məruz qalırlar.

Kənd təsərrüfatı fəaliyyətləri uşaq əməyinə ən həssas olan biznes sektorlarından biridir.Qlobal miqyasda kənd təsərrüfatında ümumi çalışanların 45%-ni uşaq əməyi, o cümlədən də Asiyada 52%-ni təşkil edir. Qanunvericilik və milli səylər vasitəsilə uşaq əməyinin azaldılmasında irəliləyiş əldə olunsa da, uşaq əməyi problemi hələ də əsasən ödənişsiz kənd təsərrüfatında, kommersiya və ailə təsərrüfatında, heyvandarlıq məhsulları istehsalında mövcuddur. Bundan əlavə, yerli kənd sakinləri sənaye istehsalçıları tərəfindən torpaqların zəbt edilməsindən və şəhərlərə məcburi köçürülməsindən ən çox əziyyət çəkirlər.

Respublikanın iqtisadi rayonlarında olan biznes qurumları daha sağlam, daha ədalətli, daha dayanıqlı kənd təsərrüfatı və qida sistemlərinə çevrilmənin və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının

2030 Gündəliyinin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə nail olmaq üçün təcili çağırışlardan xəbərdar olmalıdırlar. Regional və qlobal qida sistemlərində aydın müsbət dəyişikliklər vardır. Qlobal tendensiyaları əks etdirən aqrobiznes və korporasiyalar kənd təsərrüfatı sektoru risklərinin həllində, məsuliyyətli biznes təcrübələrini təşviq etməkdə və davamlı qida sistemlərini inkişaf etdirməkdə getdikcə daha çox maraqlıdırlar. Bu səylər beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən müsbət qarşılanır, məsuliyyətli biznes təcrübələrinə əsaslanmaqla, fermerlərin rifahına töhfə verir və davamlılıq üzrə qlobal öhdəlikləri yerinə yetirən kənd təsərrüfatı məhsullarına istehlakçıların artan marağını əks etdirir.

Bütün növ müəssisələr tədarük zəncirlərinin səmərəliliyini və dayanıqlığını artırmaq və davamlı istehlak nümunələrinə cavab vermək üçün məsuliyyətli biznes davranışının, xüsusilə də riskə əsaslanan lazımi araşdırmanın vacibliyini getdikcə daha çox dərk edirlər.

İstehlakçı səviyyələrində, eləcə də qanunvericilik və tənzimləyici səviyyələrdə bir çox amillər məsuliyyətli biznes davranışının həyata keçirilməsinə kömək edir. Ölkənin idxal standartları, qaydaları və məhdudiyyətləri ixrac yönümlü kənd təsərrüfatı əməliyyatlarında əsas rol oynayır. Məsələn, məsuliyyətli biznesin qiymətləndirilməsinə tənzimləyici dəyişikliklər,banklar və investorların tələbləri bütün kənd təsərrüfatı təchizat zəncirləri üçün məcburi risk təhlili və davamlılıq standartlarına gətirib çıxarır. Kənd təsərrüfatı tədarük zəncirlərində məsuliyyətli biznes davranışı standartları faydaların geniş şəkildə bölüşdürülməsini və sektorun ərzaq təhlükəsizliyi, yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi artım da daxil olmaqla, çoxlu məsuliyyətlərinə cavab verməsini təmin etmək üçün çox vacibdir. Şirkətin öhdəlikləri və məsuliyyətli biznes təcrübələri istiqamətində hərəkətləri çox vacibdir. Kənd təsərrüfatı sektorunda məsuliyyətli biznes davranışının inkişafı hökumətlər, vətəndaş cəmiyyəti, yerli icmalar və digər maraqlı tərəflərlə əməkdaşlıq və dialoq tələb edir. FAO-nun statistikasına görə, tədqiq edilən yeddi ölkə kənd təsərrüfatı məhsullarının ən böyük ixracatçılarıdır.

Kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının ən böyük ixracatçıları Braziliya (2019-cu ildə 80 milyard ABŞ dolları), Argentina (36 milyard ABŞ dolları), Meksika (34 milyard ABŞ dolları) və Çilidir (12 milyard ABŞ dolları) [1,s.5]. ABŞ və Avropa Birliyi kimi regionun bəzi tarixi ticarət tərəfdaşlarına ixracla yanaşı, Çin və Hindistan kimi Asiya ölkələrinə də ixrac artıb.Məsələn, 1999-cu ildə Çin Braziliya və Argentinadan 200 milyon ABŞ dolları dəyərində soya idxal edibsə, 2018-ci ildə bu rəqəm 29 milyard ABŞ dollarını keçib [2,s.6]. Braziliya və Argentinadan soya məhsullarının ixracı son 20 ildə beş dəfədən çox artmışdır [3,s.7]. Bu gün region ölkələri dənli və yağlı bitkilərin (məsələn, soya və qarğıdalı), meyvə və tərəvəzin (banan, ananas, qulançar, göyərti və avokado), şəkər qamışı və qəhvənin dünyanın ən böyük ixracatçıları sırasındadır [4,s.7].

Məsələn, 1997-2017-ci illər arasında soya istehsalı üçün istifadə edilən torpaqlar Argentinada cəmləşib. Braziliyada 180%-dən çox artım qeydə alınıb; bura soya bitkiləri yetişdirmək üçün yeni torpaqların əlavə edilməsi və qarışıq və ya heyvandarlıq təsərrüfatlarının soya istehsalına çevrilməsi daxildir. Ümumilikdə, Cənubi Amerika regionunda kənd təsərrüfatı torpaqları bu dövrdə 8% artmışdır [5,s.4].

Dünya ölkələrində becərilən torpaqların sahəsi genişləndikcə, regionun əksər hissələrində kənd təsərrüfatı sektoru gübrələr, pestisidlər və aqrokimyəvi maddələr kimi texnologiyalardan və girişlərdən istifadəsini artırmışdır. İstifadə olunan kənd təsərrüfatı kimyəvi maddələrinin səviyyələri ölkədən ölkəyə dəyişir. Bu dövrdə rayonda kənd təsərrüfatı və aqrar-sənaye əməliyyatları və onların ərazidə istifadəsi xeyli artmışdır. Bununla belə, 2000-ci illərdən bəri tədqiq edilən əksər ölkələrdə əkin sahəsinə düşən orta pestisid istifadəsi sabit qalmışdır [1,s.9].

Azərbaycanda son on ildə pestisidlərdən istifadə 60 faizdən, kimyəvi gübrələrdən istifadə isə 30 faizdən çox artıb. Xammaldan artan istifadə məhsuldarlığın və ərzaq istehsalının ümumi yaxşılaşmasına kömək edir və regionda yeni məhsul genetikasına olan ehtiyacı ödəyir. Bununla yanaşı, kənd təsərrüfatı istehsalının artması və intensivləşməsi ekoloji problemləri getdikcə kəskinləşdirmişdir.

Rayonun iqtisadi vəziyyəti ölkənin kənd təsərrüfatı sektoruna və əsas istehsal məhsullarının qiymətlərinə təsir edir.Tələbin azalması respublika iqtisadiyyatının normal olaraq ixrac etdiyi

meyvə-tərəvəz kimi yüksək qiymətli məhsullara təsir edir ki, bu da istehsal edən ölkələrdə işçilərin gəlirlərinə və güzəranına müsbət təsir göstərir. Bununla belə, ÜDM, ixrac və məşğulluq üzrə ilkin məlumatlar ölkənin ərzaq sistemi və kənd təsərrüfatı fəaliyyətinin digər sektorlara nisbətən pandemiyaya daha davamlı olduğunu göstərir.

Dünya ölkələrinin kənd təsərrüfatında məsuliyyətli biznes davranışı təcrübəsi

Bütün dünyada biznes iqtisadiyyatların mühərrikidir. Xüsusilə aqrobiznes iş yerləri yaratmaq, bacarıq və texnologiyaları inkişaf etdirmək, mal və xidmətlər təqdim etmək, təchizat zəncirlərini təkmilləşdirmək və ərzaq və qida təhlükəsizliyini artırmaqla davamlı inkişafa töhfə verir.

Aqrobiznes artan problemlərlə üzləşir: dəyişkən əmtəə qiymətləri,resurs çatışmazlığı,torpaq və suyun deqradasiyası, meşələrin qırılması, biomüxtəlifliyin itirilməsi, iqlim dəyişikliyi.

Eyni zamanda, sektordakı biznes və fermerlərin əsrin sonuna qədər 11 milyarda çatacağı gözlənilən dünya əhalisini qidalandırmaq problemi ilə üzləşəcəyi gözlənilir [1,s.12]. Bölgədəki kənd təsərrüfatı müəssisələri iqlim dəyişikliyinə uyğunlaşmalı və bu problemləri həll etmək üçün həll yolları hazırlamalıdır.Məsuliyyətli biznes davranışı hüquqi statusundan, ölçüsündən, mülkiyyət strukturundan və ya sənayesindən asılı olmayaraq bütün müəssisələrdən davamlılığı təşviq etməklə yanaşı, əməliyyatlarında və təchizat zəncirlərində mənfi təsirləri müəyyən etməyi, qarşısını almağı və aradan qaldırmağı tələb edir. FAO bizneslərin kənd təsərrüfatı istehsalının davamlı artırılması və təchizat zəncirlərinin yaxşılaşdırılması üçün iş yerləri yaratmaq və təcrübə, texnologiya və maliyyə təmin etməklə dəyər yaratdığını qəbul edir.Bununla belə, bizneslərin insanlara və planetə təsir edən riskləri müəyyən etmək və qarşısını almaq üçün lazımi araşdırma aparmaq öhdəliyi olduğu da qəbul edilir.Hökumətlər biznesdən gözləntilərini məsuliyyətli davranış baxımından əks etdirirlər. Bunlara bizneslərin lazımi araşdırma aparması və insan hüquqları, əmək hüquqları, ətraf mühit, rüşvətlə mübarizə, istehlakçı maraqları, məlumatların açıqlanması, elm və texnologiya, rəqabət və vergi daxil olmaqla, korporativ məsuliyyətin bütün əsas sahələrini əhatə etməsi gözləntiləri daxildir.

Məsuliyyətli biznes davranışı insan hüquqları, əmək, ətraf mühit və korrupsiya da daxil olmaqla biznes əməliyyatları və təchizat zəncirlərində bir sıra riskləri əhatə edir. O, kənd təsərrüfatı sektorunda müəyyən edilmiş bir sıra riskləri azaltmaq üçün şirkətlərin nə edə biləcəyinə dair ətraflı təlimat təqdim etdiyi üçün məsuliyyətli kənd təsərrüfatı təchizat zəncirlərini təşviq etmək istəyən şirkətlər üçün əsas mənbə olaraq qalır.

Aqrobiznes və kənd təsərrüfatı iki problemlə üzləşir: ərzaq istehsalı,ekoloji davamlılıq.

Qlobal miqyasda kənd təsərrüfatı artan əhalini qidalandırmalıdır ki, bu da ətraf mühiti qoruyarkən qida istehlakının artırılması deməkdir [6,s.12]. Kənd təsərrüfatı istehsalı torpaq və sudan, həmçinin pestisidlərdən, gübrələrdən, heyvandarlıqdan və enerjidən istifadəni nəzərdə tutur. Qlobal miqyasda suvarılan kənd təsərrüfatı fəaliyyətləri Yer kürəsinin təxminən 40%-ni və su ehtiyatlarının 70%-ni əhatə edir [6,s.13].

Bundan əlavə, fermerlər və müəssisələr tərəfindən kimyəvi gübrələrin və pestisidlərin istifadəsi məhsuldarlığı artıra bilər, lakin məsuliyyətli kənd təsərrüfatı təcrübələrinə əməl edilmədikdə, bu, bir sıra mənfi təsirlərə səbəb ola bilər (məsələn, torpağın, suyun, havanın, meşələrin tükənməsi və çirklənməsi, biomüxtəlifliyin pozulması).

İqlim dəyişikliyi baxımından kənd təsərrüfatı qlobal emissiyaların 20%-ni təşkil edir (heyvandarlıq məhsulları istehsalı, torpaqdan istifadənin dəyişməsi və qida sistemlərinin müxtəlif emal mərhələləri vasitəsilə) [7,s.18]. Dünyanın ikinci ən böyük istixana qazı emissiyası [6,s.19] kimi kənd təsərrüfatı sektoru iqlim böhranı ilə mübarizədə mühüm rol oynayır. Araşdırmalar təsdiq edir ki, ölkədəki şirkətlər, pərakəndə satışçılar və investorlar innovativ istehsal sistemlərini və permakulturaya keçidi getdikcə daha çox tələb edirlər. Kənd təsərrüfatı müəssisələri təbii ehtiyatlardan davamlı istifadə, innovativ kənd təsərrüfatı təcrübələri və texnologiyaları, iqlim dəyişikliyinə uyğunlaşma, istixana qazları emissiyalarının azaldılması və müxtəlif bitkilər üçün yaşayış yerlərinin qorunması vasitəsilə ətraf mühitə mənfi təsirləri azaltmaq və ətraf mühitə müsbət töhfələr vermək imkanına malikdirlər[8,s.14].

Ətraf mühitin davamlılığı Azərbaycanda kənd təsərrüfatı istehsalı üçün əsas məsələdir. Respublikanın kənd təsərrüfatı fəaliyyətləri təbii ehtiyatlardan davamlı istifadəni və ətraf mühitin mühafizəsini gücləndirmək potensialına malikdir. Məsələn, aqrobiznes və kənd təsərrüfatı ətraf mühitin qorunmasında mərkəzi rol oynayır. Buna davamlı idarəetmə strategiyaları, innovativ texnologiyalar və innovativ kənd təsərrüfatı təcrübələri vasitəsilə nail olmaq olar.

Ekoloji cəhətdən məsuliyyətli biznes təcrübələrini həyata keçirərkən şirkətlərin qarşılaşdığı xüsusi problemlər mövcuddur: iqlim dəyişikliyi, torpaqdan istifadənin dəyişməsi, meşələrin qırılması, kənd təsərrüfatında zərərli kimyəvi maddələrdən istifadə.

Quraqlıq və digər iqlim dəyişiklikləri kənd təsərrüfatı istehsalına ciddi mənfi təsir göstərir. Bununla belə, təsirlərin miqyası regiona, əmtəə və kənd təsərrüfatı fəaliyyətinə görə dəyişir və iqlim dəyişikliyinin təsirləri ilə bağlı məlumatlar məhdud olaraq qalır. Məsələn, bəzi bitkilər və suvarma infrastrukturu iqlim dəyişikliyinə, onun məhsuldarlığına təsirinə daha həssasdır [10,s.22].

İqlim dəyişikliyinin şirin su ehtiyatlarına təsiri müxtəlifdir. İqlim dəyişikliyi bütün regionda və dünya ölkələrində şirin su təchizatına mənfi təsir göstərir. Daha tez-tez quraqlıqlar və yüksələn orta temperatur Çili və Meksika kimi ölkələrdə su stresini artıra bilər [9,s.24]. Bu, kənd təsərrüfatının suvarma istehsalı üçün suyun digər su tələb edən sektorlarla və məişət suyuna çıxış əldə etmək istəyən fermerlərlə rəqabət aparacağı ilə bağlı narahatlıqları artırdı. Kolumbiyada müəssisələr şəkər qamışı sənayesinin pisləşən quraqlıqdan ağır zərbə aldığını və su ehtiyatları üçün digər sənayelərlə rəqabət apardığını vurğulayırlar.

Azərbaycanda iqlim dəyişikliyinin təsirləri ölkədə kənd təsərrüfatı istehsalına mənfi təsir göstərə bilər, ölkənin bəzi əraziləri quraq, yarımquraq ərazilər kimi təsnif edilir,hətta bu ərazilərin bir çoxunda torpaq artıq kənd təsərrüfatı üçün çox quru hesab olunur. Orta temperaturun yüksəlməsi, yağıntıların dəyişməsi və şiddətli quraqlıq ehtimalının artması kənd təsərrüfatı məhsuldarlığını azalda bilər. Bu, ölkənin idxaldan və orta qiymətlərdən asılılığını artıra və ev təsərrüfatlarının ərzaq təhlükəsizliyi üçün risklər yarada bilər.

Nəticə

Ətraf mühitin sağlamlaşdırılması Azərbaycanda məsul kənd təsərrüfatı təcrübələri üçün əsas məsələdir. Respublikanın kənd təsərrüfatı fəaliyyətləri və investisiyaları təbii ehtiyatlardan davamlı istifadəni və ətraf mühitin mühafizəsini gücləndirmək potensialına malikdir.Məsələn, aqrobiznes və kənd təsərrüfatı ətraf mühitin qorunmasında mərkəzi rol oynayır. Buna davamlı idarəetmə strategiyaları, innovativ texnologiyalar və kənd təsərrüfatı təcrübələri vasitəsilə nail olmaq olar.

Ölkədəki maraqlı tərəflər iqlim dəyişikliyinə uyğunlaşmaq və onları yumşaltmaq üçün tədbirlər görür. Bizneslər və digər maraqlı tərəflər deyirlər ki, uyğunlaşma və innovasiya istehsalın və dolanışıq vasitələrinin davam etdirilməsi, ərzaq təhlükəsizliyinin həlli, kənd yoxsulluğunun azaldılması və iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə üçün çox vacibdir. Fəaliyyətlərə faktiki və ya potensial iqlim dəyişikliyini həll etmək üçün təcrübələrin, proseslərin və infrastrukturun uyğunlaşdırılması daxildir. Bir çox ölkələrdə biznes və fermerlər istixana qazı emissiyalarını azaltmaqla yanaşı, qida istehsalının artırılması probleminə cavab vermək üçün daha yaşıl təchizat zəncirlərinə müraciət ediblər [1,s. 27].

Kiçik və orta fermerlərin iqlim dəyişikliyinə uyğunlaşma üzrə ən uyğun tədbirlərini müəyyən etmək və prioritetləşdirmək üçün lazım olan texniki imkanlara həmişə çıxışı olmur. Maliyyələşməyə çıxış üçün maneələr bu cür problemləri daha da dərinləşdirə bilər. İqlim dəyişikliyinin kənd təsərrüfatına sistemli təsirlərini daha yaxşı müəyyən etmək üçün şəraitin daha ciddi tədqiqatlarına ehtiyac vardır. Ölkədəki müəssisələr permakultura təcrübələrini təşviq etmək və permakultura texnologiyalarını qəbul etmək üçün addımlar atıblar.Ölkədə startaplar iqlim dəyişikliyinə həssaslığı azaltmaq yollarını işləyib hazırlayıblar. Məsələn, ölkədə məhsuldarlığı, davamlılığı və iqlimə davamlılığı artırmaq üçün texnoloji innovasiyalara yönəlmiş bir çox yeni startaplar vardır.

ƏDƏBİYYAT

1. FAO/OPS/WFP/UNICEF (2019), Latın Amerikası və Karib hövzəsində Ərzaq Təhlükəsizliyinə Regional Baxış, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı, Roma/OPS/Ümumdünya Ərzaq Proqramı/BMT-nin Beynəlxalq Uşaq Təcili Fondu, https://www.fao.org/documents/card/en/c/CA6979EN.
2. FAO (2018), FAOSTAT, www.fao.org/faostat/en/flhome (18 may 2021-ci ildə əldə edilib).Daha çox insan, daha çox qida... Daha pis su? - Kənd Təsərrüfatında Suyun Çirklənməsi: Qlobal İcmal, BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı, Roma, www.fao.org/documents/card/en/c/CA0146EN.
3. FAO/UNEP (2021), Torpağın Çirklənməsinin Qlobal Qiymətləndirilməsi: Hesabat. Roma, Roma/BMT-nin Ətraf Mühit Proqramı, www.fao.org/3/cb4894en/online/src/html/copyright.html.
4. FAO (2021 b), FAOSTAT, Roma, www.fao.org/faostat/en/#home (25 iyun 2021-ci ildə əldə edilib).
5. Dünya Bankı, 2016 hesabatı
6. FAO (2020a), Dünya Meşələrinin Vəziyyəti 2020, Roma, www.fao.org/documents/card/en/c/ca8642en.
7. FAO (2020b), “Latın Amerikası və Karib dənizində davamlı meşə idarəçiliyi”, FAO-nun Latın Amerikası və Karib hövzəsi üzrə Regional Ofisi, Roma, www.fao.org/americas/prioridades/bosques/ az/.
8. FAO (2019), Dünyada Ərzaq Təhlükəsizliyi və Qidalanmanın Vəziyyəti 2019. İqtisadi yavaşlamalara və tənəzzüllərə qarşı qorunma, Roma, https://docs.wfp.org/api/documents/.
9. OECD (2020a), “Kənd təsərrüfatı və ətraf mühit”, OECD Nəşriyyatı, Paris, www.oecd.org/agriculture/topics/agriculture-and-the-environment/
10. İnsan Hüquqları Şurası (2019), “Argentinaya səfər: Qida hüququ üzrə Xüsusi Məruzəçinin Hesabatı”, BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığının İdarəsi, https://ap.ohchr.org/documents/dpagee. (7 aprel 2021-ci ildə əldə edilib).
11. IBGE (2006), Censo agropecuário: 2006 - agricultura familiar: primeiros resultados, https://biblioteca.ibge.gov.br/index.php/biblioteca-catalogo?view=detalhes&id=750.

Булуд Джахангир оглы Садыгов,
Доцент, Азербайджанский Государственный Экономический Университет

Роль ответственного бизнес-поведения в решении экологических и социальных проблем в сельском хозяйстве Азербайджана

Резюме

Целью исследования -является создание равных условий для производителей и определение направлений развития путем поощрения ответственного поведения бизнеса в сельском хозяйстве Азербайджана, международной инвестиционной среды, основанной на предсказуемых правилах.

Методика исследования - анализ, синтаксический анализ, анкетный опрос, обобщение и т.д. в исследовании. были использованы методы.

Прикладная актуальность исследования. Сюда входит анализ ответственного делового поведения и действий по продвижению и обеспечению участия бизнеса в цепочках поставок сельскохозяйственной продукции.

Результаты исследования -могут помочь усилить ответственную деловую практику производителей аграрного сектора Азербайджана. Укрепление сотрудничества по программе частного сектора сделало необходимым информировать о развитии сельскохозяйственной политики, соответствующим образом помочь деятельности по наращиванию потенциала в стране и решить проблемы в этой области.

Оригинальность и научная новизна исследования - исследованы препятствия и возможности деловой ответственности производителей при переходе к «Зеленой экономике» в сельском хозяйстве Азербайджана, а также выдвинуты обоснованные предложения по решению проблем.

Ключевые слова: Азербайджан, зеленая экономика, сельское хозяйство, ответственность бизнеса, поведение бизнеса.

Bulud Jahangir oglu Sadigov
Docent, Azerbaijan State Economic University

The role of responsible business behavior in the solution of ecological and social problems in agriculture of Azerbaijan

Summary

The purpose of the study -is to create equal conditions for producers and identify development directions by promoting responsible business behavior in Azerbaijan's agriculture, an international investment environment based on predictable rules

Methodology of the research- analysis, syntactic analysis, questionnaire survey, generalization etc. in the research. methods were used.

Applied relevance of the research - This includes analysis of responsible business behavior and actions to promote and ensure business participation in agricultural supply chains.

The results of the study -can help strengthen the responsible business practices of producers in the agricultural sector of Azerbaijan. Strengthening the cooperation on the private sector program has made it necessary to inform about the development of the agricultural policy, to help the capacity building activities in the country accordingly and to solve the problems in the field.

The originality and scientific novelty of the research - obstacles and opportunities for the business responsibility of producers in the transition to the “Green economy” in Azerbaijan's agriculture are investigated, and justified proposals are put forward for solving the problems.

Keywords: Azerbaijan, green economy, agriculture, business responsibility, business behavior.